

הלכות ברכת המזון סימן קפו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ג]

שאינה צריכה לחזור ולברך⁽⁵⁾ וכו', על דעת שער-אפרים וסיעתו אין למחות בידו⁽⁶⁾.

התבאר בדבריהם טעם הדבר, שכיון שיש ספק לגבי חיובן של נשים בברכת המזון אם הוא מהתורה או מדרבנן, אם כן באופן של ספק ברכה נחשב הדבר כלפי הדאורייתא כספק ספיקא [ספק האם חייבת, וספק האם בירכה], וכלפי הדרבנן נחשב כספיקא דרבנן שדינו לקולא.

אמנם התבאר לקמן (סי' תרי"א ס"ק ג) לענין איסורי יום כיפור שאף על פי שספק האם איסורם מהתורה [מלבד אכילה ושתיה], יש להחמיר בספיקות לגביהם ואינו נחשב כספק ספיקא. וכן לענין ספירת העומר בזמן שהוא ספק לילה, התבאר בשע"צ לקמן (סי' תפ"ט ס"ק כ) ובביה"ל שם (סי' ד"ה לספר) שיש להחמיר בדבר, כיון שלחברה פוסקים הספירה בזמן הזה היא מן התורה. וכן לענין ספק במלאכת חול המועד, כתב בביה"ל לקמן (סי' תקל ס"א ד"ה ומותר) שאין להקל בדבר אלא אם כן הוא לצורך גדול, כיון שלדעת הרבה ראשונים היא אסורה מהתורה.

והרצוה לצאת מן הספק, כתב הכף החיים (סי' קפ"ד ס"ק כה) שתאכל עוד כזית פת ותברך ברכת המזון ותכוון לפטור גם את האכילה הקדמת [אלא שבכ"ז היא גזנא היא צריכה לברך שוב 'המוציא' משום שנחשבת כ'צמלך'] או שתשמע ברכת המזון מאחר ותכוון לצאת ידי חובה, ודעת הגרש"ז אויערבך (ותן ברכה מדור התשובות עמ' יג) שכדאי להורות לה שתברך, כדי שלא תהא ברכת המזון קלה בעיניה, ולא תבאנה הנשים לידי קלקול שיסברו שאינן חייבות לברך.

[משנ"ב ס"ק ז]

קטן ח"ב מדרבנן⁽⁷⁾. הינו אפילו לא אכל רק כזית⁽⁸⁾, גם-כן ח"ב מדרבנן לחנכו⁽⁹⁾.

והמברך ברכת המזון עם קטנים, הוא עצמו גם חייב בברכת המזון, כתב לעיל (סי' ס"ק ט) שצריך להתכוון לצאת גם עבור עצמו, ואם שכח להתכוון, לא יצא. אך אם לא אכל כדי שביעה, כתב בביה"ל שם (סי' ד"ה לצאת) שכיון שבאופן זה אין חיובו אלא מדרבנן, אפשר שיש לסמוך על דעת הדרי"ז שבמצוות דרבנן אין צריך כוונה לצאת, ומשום כך אינו צריך לחזור ולברך. וסיים, שלכתחילה יכוון לצאת גם עבור עצמו, או שיכוון בפירוש שלא לצאת ויברך אחר כך עבור עצמו.

וקטן שלא אכל שיעור כזית, ון הגרש"ז אויערבך (הליכות יצחק ברכות סי' ה, הקטן והלכותיו פט"ו ס"ק א) אם יש ענין לחנכו בברכת המזון. וכתב שאם אכל כדי שביעה, יש לחנכו לברך, כיון שלשיטת הפמ"ג גדול חייב בכ"ז האי גזנא מדאורייתא, אך אם לא אכל כדי שביעה אין לחנכו בכך, והוא חינוכו שאינו מברך על פחות מכשיעור. אך במקום שיש ספק אם אכל כזית, אף שדינו כספק דרבנן ולקולא, מי"מ אפשר לחנכו לברך ברכת המזון [וראה עוד בנדון זה בקובץ מבית לוי ח"ה עמ' קא, וח"ז עמ' פח].

לענין קטן שאכל כדי שביעה והסתפק אם בירך, דעת הגרש"ז אויערבך (ותן ברכה מדור התשובות עמ' יג) שצריך לחזור ולברך, כדי לחנכו שיעשה כך לכשיהיה גדול.

ומי שאכל בעדו קטן והגדיל קודם שעבר שיעור עיכול, האם הוא חייב לברך מהתורה, ראה מה שכתבנו לעיל סי' קפ"ד ס"ק יז.

[משנ"ב ס"ק ז]

אם מוציא לאכיל, יש דעות בין הפוסקים, ויש להחמיר⁽¹⁰⁾.

(10) ואף החוריא (ארי"ח סי' כט ס"ק ה) צידד בדעת המחמירים.

ולגבי קטן שהתפלל תפילת ערבית של שבת, שיש הסוברים שמי שהתפלל ערבית אינו חייב בקידוש אלא מדרבנן, כתב בשע"צ לקמן (סי' תנ"א ס"ק ב) בשם דרך החיים שאין יכול להוציא את הגדול בקידוש, משום שחיובו אינו אלא 'תרי דרבנן' וחיוב הגדול הוא 'חד דרבנן', ובשם החי' אדם כתב שחולק על כך, וטעם הדבר התבאר בדבריו, שכיון שאם לא התפלל הקטן הרי חיובו הוא 'חד דרבנן', גם לאחר שהתפלל יכול להוציא את הגדול ידי חובתו. וכן כתב בשו"ת רעק"א (מהד"ק סי' ז ד"ה ולענין).

ובטעם החולקים כתב החוריא (שם) שדעתם שאין ערבות לקטן, ולפיכך אין קטן יכול להוציא גדול אלא אם כן הוא באותה דרגת חיוב של מי שהוא רוצה להוציא.

[ובספר שש"ב (פנ"א ס"ק לה) העיר על כך, שלענין קידוש לא הסיק המשנ"ב שיש להחמיר בדבר].

ולהוציא קטן אחר, כתב הכף החיים (סי' יא) שבחודאי הקטן מוציא, כיון שחיובם שווה. ואולם לענין קטן בן י"ג שנה להוציא קטן כמותו, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ שם הע' לח) שאינו יכול, כיון שיתכן שהשומע כבר הביא שתי שערות [וכמו שטומטום אינו מוציא טומטום אחר, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' תקפ"ט ס"ד)].

סימן קפז

דייקים בגסס ברכת המזון

[משנ"ב ס"ק ב]

בפי כל ח"י ולא 'בפה' וכו', כי הוא לשון בפי'ה⁽¹⁾.

(1) ולגבי ברכת 'ברוך שאמר', כתב לעיל (סי' נא ס"ק א) שיש לומר 'בפה עמר בניקוד סגול'.

(2) ובשבת, כתב השו"ע הרב (סי' קפ"ח ס"ה, בהגדה על פי סידור) שלפי קבלת האר"י ז"ל יש לומר 'רוענר', וכן כתב בליקוטי מהר"ח (ח"א עמ' קיח) שיש נהוגים לומר בשבת 'רוענו זונגר' בחולים שאינו לשון בקשה, אך סיים שמנהגו שלא לשנות כלל בשבת ממטבע הברכה בחול, וכן משמע מסתימת דברי המשנ"ב שגם בשבת אומרו בלשון בקשה [וכן את המשך הנוסח 'זונינו פרנסינו וכו']. וכן כתב השלחן הטהור (קומראן, סי' קפ"ח ס"ה), וביארו [על פי הירושלמי (שבת פט"ו ה"ג)] שכיון שכך הוא טופס הברכה, אינו בכלל איסור בקשת צרכי בשבת [וכן התבאר במשנ"ב לקמן (סי' קפ"ח ס"ק ט) לענין בקשת 'רחם' ואמירת 'הרחמן'].

[משנ"ב ס"ק ג]

מ"י דאמר 'מלך' דעלמא, ויעין במה שכתבנו שם⁽²⁾.

(3) שם כתב השו"ע שאם דילג תיבת 'העולם' לא יצא ידי חובתו, וכתב במשנ"ב שם (סי' ו) ובביה"ל שם (ד"ה ואפילו) שדעת האבן העזר שמשפך אין צריך לחזור ולברך. ולדינא, העלה בביה"ל שם שאם אמר 'מלך' לבד בלא תיבת 'העולם', צריך לחזור ולברך, אולם אם אמר 'המלך' בה"א הידיעה, מסתבר שאינו חוזר ומברך.

[משנ"ב ס"ק ז]

וענין הנקבה⁽⁴⁾ וכו', אינו רשאי שלא לחתום, מפל מקום בדיעבד יצא⁽⁵⁾.

(4) ומי שאין לו סידור ואינו יודע בעל פה אפילו את ברכת 'הון', כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"א סי' עד) שיברך 'בזאת נפשות' [וכתב השש"כ (פני"ד הע' קז) שגם לדעה זו, מי"מ אם ימצא לאחר מכן סידור, יצטרך לברך ברכת המזון, משום שברכה דאורייתא המשך בעמוד הבא

צא באר הגולה

הלכות ברפת המזון סימן קפו קפו

ב שם הגמרא

מדברנו (ועין לקמן סימן קצט בענין זמון שלשים) ב (ד) בקטן חוב מדברנו כדי לחנכו. (ה) ונחיה דבן
מכר לאביו, (ו) בשלא אכל האב כדי (ז) שביעה (ח) שאינו חוב אלא מדברנו:

קפו דיוקים בגנח ברפת המזון, וכו' ד' סעיפים:

א טור ב הרכות
ב ג הנשק"א שם

א (א) י"ש אומרים "ברוך משביע לרעבים", ואין לאמרו, (ב) והמוסיף גורע. ואם יאמר במקום ברפת
'הזן' "ברוך רחמנא (ג) מלכא מארה דהאי פתא" (ד) יצא. וי"ש אומרים שצריך שיהיה "ברוך
רחמנא דזן פלא": ב בברפת הארץ. להרא"ש לא יאמר "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו'" (ה) ברית
ותורה, "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנו", ודי בפעם אחד, והרמב"ם

שערי תשובה

ברבי מ"ש לזכר קצת הלכות למדנים, ועין בספרות חמדים דף לח ובהשבות ש'
למורא סימן נד, ע"ש. וברבי כתב שלא נקרא רצח הנפשות פהא ורב חסדא ברי
עייש, ויריל דר"ח תהי פהא פהא דקתא דוקתא:

(ב) שביעה. ואפלו גם הן לא אכל כדי שביעה דהני תרי דרבנן אפי"ה מוציא
לאביו, כ"מ טוף פסחים, והתוספות טוף פ"ב דמגלה חולקין וכ"כ האגודה
ומשמע שם דוקא במקלה דתנא חבי. ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה, מ"א:
(ג) יצא. בדעבד ולא לכתחלה כלל, כי אם לקטנים פחות משמונה שנה, ב"ח.
דברים הראויים לנהג בבחמ"ז: שאתה זן, קמ"ץ תחת הש"י. אנחנו מודים
לך ולא אנו, דאנו הוא לשון אגונה. בפי כל חי ולא בפה. רענו בשנ"א תחת הרי"ש ולא בחול"ם. וזכנו במלאפוס. וא"ל אל בכל יום, רק בכל יום,
ט"ז סימן קפט. הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא יטיב לנו. עמ"א סימן קפט. וכל טוב ומפל טוב
במלאפוס. יאמר מאת ה' יקדק במלת מלת. יאמר ומצא חן ולא נמצא חן. וכתב ר"ח אומר מגדול ובחל מגדיל, חול"ם מלך גדול וחיד"ק בלי י"ד
מלך קטן, וסי' חזק ושבח קרא מקרא, ר"ל כמו שכתוב בנביאים, עין עטרת קנים סי' קפט. לא חסר לנו בחיד"ק תחת החי"ת. אל יחסר לנו בשנ"א תחת
הי"ד ופת"ח תחת החי"ת וציר"י תחת הפס"ף. ושל"ה כתב לומר חסר לנו ואל יחסר, שהנחלות עולין ממנו לחם. בברפת בעה"ב אם הוא לבדו יאמר
ונאמר אמן ואם יש אחרים יאמר ואמר אמן. ויאמר בכל מכל כל הכ"ף דגושה. אם יש שני שלחנות ממש ועל כל א' יושבים ב"ב בפני עצמן יאמר 'על
שלחנות אלו, אבל אם מסדרין הדפין על שלחנות הרבה כמו בסעודות גדולות הרי כמו שלחן א'. אבי מורי ולא אבא. יש לענות אמן אחר הדפין, עין
אחרונים נועין בספר אליה רבה שתקן כל הפסקאות בבחמ"ז:

משנה ברוכה

ברקשה⁽²⁾; ומשמע זה צריך לומר 'זוננו' במלאפוס. לא חסר לנו
ואל יחסר לנו' [א"ר בשם של"ה]: (ג) מלכא מארה וכו'. ולפי
מה שכתב המחבר לקמן בסימן י"ד (ג) מורי דאמר 'מלכא
דעלמא', ועין במה שכתבנו שם⁽³⁾: (ד) יצא. ודי (ד) ברכה
ראשונה שהיא ברפת 'הזן', ואף שקצור מאד הברכה ולא אמרה
פגשח שתקנו חכמים בלשון הקדש, אפלו הכי יצא בדעבד
הואיל והתפיר שם נדחשם יתברך הוי קורין אותו בלשון
'רחמנא' ומלכות וענין הברכה. ומשמע עוד, דלדעה ראשונה
אף שלא חתם גם-כן (ס) מנני, דאף דקמא לן דמקום שאמרו
לחתם אינו ראוי שלא לחתם, מכל מקום בדעבד יצא⁽⁴⁾, והדעה
השניה סבירא לה דהוא לעכובא אף בדעבד. ועין בפ"ח שכתב,
דנראה לי לעקר הדעה הזו, והביאו באל"ה רבה. והנה כל זה
הוא דוקא בדעבד, אבל לכתחלה לכלי צלמא אין לשנות כלל
מנפח הברכה שתקנו לנו חכמים ו"ל, וכמו שכתב ברמב"ם
פרק א מקריאת שמע ופרק א מהלכות ברכות. (ו) ומשמע
באחרונים, דילדים קטנים נוכל לחנכם לכתחלה בגנח זה מברפת
'הזן' (ז) וכן מעט מעט מכל ברכה, עד שידעו לברך כל ברכה
כתקונה: ב (ה) ברית ותורה. כי בגנחתם הנה כתוב:
"שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה", ועל
זה כתב הרא"ש דלא יאמר, שחרי יאמר אחר-כך "על בריתך"
וכו'; ומה דאמר בגמרא: צריך שיתפיר בה ברית ותורה, הנינו

שער הציון

(ב) עלתחמיר ומגן אברהם, וכן משמע בתוספות מגלה י"ט עמוד ב ובארור ורר, ודלא בלבד. ועין באל"ה רבה שכתב בחד תרצא דאפשר דגם הלבוש
מוזה נוח: (ג) רש"י: (ד) שכן הוא דעת התוספות מגלה י"ט עמוד ב ובארור ורר, ודלא בלבד. ועין באל"ה רבה שכתב בחד תרצא דאפשר דגם הלבוש
דסבירא לה דקטן גרע מן ארבע חייבי דרבנן, דאין עליו חייב כלל רק האב מחוב לחנכו: (ה) טור: (ו) אחרונים: (ז) אגורא דקמא לעיל בסימן קסו:
(ד) גמרא. אבל שאר ברכות צריך לומר. ואי לא אמר יתר הברכות אי מעבב גם לזה שאינו יוצא כלל על-ידיה או לא, עין לקמן בסימן קצד סעיף קטן יג
ובשער הציון שם⁽⁵⁾: (ה) עין בחידושי ר' עקיבא איגר שהביא ממלחמות דסבירא לה הכי: (ו) אליה רבה והגר"ו, והנה לילדים קטנים פחותים מח' שנה⁽⁷⁾, מלא
כפ"ח שהצריך להוסיף באמצע, עין שם באל"ה רבה: (ז) הגר"ו. ובדאי דכן הוא דצריך לחנכם גם ביתר הברכות. ולפלא על הסגוראברהם שהצריך במקצה
דברי הבי"ח ומשמע דדי בברכה זו לבד, וזה בדאי אינו, דמשנהיע לחנכו צריך לחנכו גם ביתר הברכות מעט מעט, בפרט דכל השלש ראשונות הם
דאוריתא. ואפשר דגם הבי"ח סבירא לה הכי, עין שם בסימן קצב בדבריו ותכין, ויתכן דגם הסגוראברהם סבירא לה הכי דצריך לומר גם יתר הדברים
הנזכרים שם, עיי"ש. והביא דברי הבי"ח רק להורות דהבי"ח לקטנים צריך לכתחלה להוסיף באמצע:

הלכות ברכת המזון סימן קפו קפח

חולק: (הגה ודברי הרא"ש הם עקרי): ג (ו) לא יאמר לא הוסיף (ז) בברכת הארץ *ברית (ז) ותורה, אפילו אם לא חסר אלא אחד מהם (ח) *מתזירין אותו: הגה (ג) (ג) ונשים וצבדים לא יאמרו ברית ותורה, (ט) הנשים לא בני ברית ניהו וצבדים לא בני תורה ניהו (פליגי): ד לא יאמר לא הוסיף (י) ב'בונה ירושלים' מלכות בית דוד, מתזירין אותו: הגה ואומרים 'על הנשים' בתפלה ובפירות קדם 'ועל הכל' וכו', ואם לא אמרו אין מתזירין אותו (טור). וצ"ל לקמן סימן תרפב. ומכל מקום יוכל לאמרו בתוך שאר 'ברכתנו', [*] ויאמר 'ברכתנו' הוא נעשה לנו נסים כמו שפיעה בימים ההם' וכו', והכי נהוג (כל בו):

ד שם מ"ה ה שם
קמ"א

קפח גסח ברכה שלישית, ודיני ברכת המזון בשבת, והטעם בברכת המזון.

ובו י' סעיפים:

א אחר שחתם 'בונה ירושלים' יענה אמן אחר ברכת עצמו (א) מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, ד'הטוב והמטיב' אינה דאורייתא: **ב** אמן זה יאמרו כללם, כדי שלא ירגישו שברכת 'הטוב והמטיב' אינה דאורייתא ויזלזלו בה: הגה (ב) ונראה דדוקא כשמברך לבדו ואין ענין אמן אחר שאר ברכות, אבל כשמזמין ענין עליו כשאר אמן שענין על ברכות הראשונות, ואף על גב דהמברך עונה גספן מכל מקום אינו נכר כל כך הואיל ובאחרים ענין גספן עמו. וכן המנהג במדינות אלו לאמרו בקול רם אפילו המברך עצמו כשמזמנים, ואולי הוא מהאי

א מכות מ"ה ב שם
באמ"א ק"ב א"ש

שערי תשובה

(3) ותורה. אם לא אמר בה הודאה תחלה נסוף מתזירין אותו: (ג) ונשים. רעכשו אומרים הנשים, עמ"א:

[ג] ונשים. עין בה"ט. ובא"ר הקשה הרבה ע"י. ועין בבב"י ובמנח"י הכיאי משם המאירי דאף הנשים אומרות ברית ותורה מיד דמני אכרפת הארץ ס', ע"ש: [*] ויאמר הברכה הוא כו'. (ועין מ"ש אא"י בבב"ש דאע"ג דמובח בברכות שאין להחפיל שפיעה לו נס, מ"מ כיון שאומר נעשה לנו לשון רבים שפיר דמי. ולכן נוסח המנהג שפיעה לו נס היוצא מדרך טבע העולם; ואין ראיה מברכה ד"ח בן דודא, דמלכות חשומתא שהנשים היו ונך טבע העולם לא היה חפלת שוא, אבל צריך לומר מלכותה של שפיעה לו נס היוצא מדרך טבע העולם; ואין ראיה מברכה ד"ח בן דודא, ורב בברה, וי"ד ותנן א"ר רבנן, ע"ש:

באור הלכה

הענין של ברית ותורה, כמו שאנו אומרים 'על בריתך' וכו', לא תבוא ממש: ג (ו) אם לא הוסיף וכו'. והא דלא הוסיף המוסר: אם לא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה' דמתזירין אותו, כדאיתא בש"ס? והא מלתא דפשיטא היא, דהיא עקר ברכת הארץ, אלא אפילו לענין ברית ותורה נמי מתזירין אותו (א"ר): (ז) בברכת הארץ וכו'. שעל ידי ברית נהנה הארץ לאברהם בפרשת מילה, שנאמר 'ונתתי לך ולנרצך אחר כך את ארץ מגרד' וגו'; ובזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ. שנאמר 'למען תזיוו ויריבתם ובאתם וירשתם את הארץ' וגו', ואומר 'וזמן להם ארצות גוים וגו' בעבור ושמרו חקיו ותורתיו' וגו': (ח) מתזירין אותו. הנה (ט) לראש ברכת המזון, דכלהו שלש ברכות ראשונות חשובות באחת, כן כתב מגן אברהם לקמן בסימן קפח סעיף קטן ח, וצ"ע במה שכתבנו שם בזה בשם שאר אחרונים: (ט) הנשים לא וכו'. באמת לא בני תורה ניהו גספן, והא דתלפניהו לשמים, משום דצבדים איתנהו בברית. ומכל מקום בימינו נהגו הנשים לומר גספן 'על בריתך שתתקם בבשרנו ועל תורתך שלמדנו' וכו', ונפנה על ברית הנשים 'שתתקם בבשרנו' וכן תורתך שלמדנו על למוד הנשים, שבזכות התורה והברית נחלו ישראל את הארץ; ועוד, שגם הנשים צריכות ללמוד מצוות שלהן לידע היטב לעשותן, כמו שכתוב בסימן מז: ד (י) בבונה וכו'. מפני שעל ידי דוד נתקדשה ירושלים, וגם, שאין נחמה גמורה אלא בחנות מלכות בית דוד למקומה:

א (א) מפני שהיא סיום ברכת המזון. עין לקמן בסימן רטו: **ב** (ב) ונראה דדוקא וכו'. ויש מי שיכין (6) המנהג מטעם אחר, שלא חששו לזלזול ברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאמר 'בונה ירושלים' (שלא תביאם חכמים בברכה רביעית מפני בטול מלאכתו של פועל הבית), לכן היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויפירו שברכה רביעית אינה מן

שער הציון

(ס) נראה לי דהנה דוקא בשופר אחר שהתחיל ירחם נא, ולא צריך מהפכת 'עלה ויבוא' בברכת דעה' כששכח ויכול לומר קדם שהתחיל תבת מ'ודים' (ס), והכי נמי תפיר ברית ותורה קדם ירחם נא. אכן באמת זה הדין היעלה ויבוא גוסא גספן לא בריא, כמו שכתבנו לעיל בסימן קיד בבאר הלכה, עין שם, וצריך עיון: (6) דבריהם משום הראשון ובי"ח, וכן כתב הגר"י:

הלכות ברכת המזון סימן קפו קפח

ביאורים ומוספים

גירסת הרא"ש (שם) שהחותם כן הרי זה מגונה.

[ביה"ל ד"ה מחזירין]

ענין ביה"ל-אדם שכתב, דאם מסתפק לו אם אמר ברכת ותורה צריך לתורה, וענין שם בנשמת-אדם טעמו, דתכנית ברכת ותורה בברכת-המזון הוא דאורייתא⁽¹²⁾.

(12) ולפי דעה זו כתב החזו"א (ארי"ח סי' כח ס"ק ז), שאין ברכת 'מעין שלש' פוטרת את ברכת המזון, שאפילו אם מנין השלש ברכות אינו מהתורה, מ"מ חסר לו הזכרת ברכת ותורה.

ואולם כתב החזו"א (שם) שכיון שמבואר בפוסקים שברכת 'מעין שלש' פוטרת ברכת המזון מהתורה, מוכח שהזכרת ברכת ותורה אינה מן התורה, ורק שכן תיקנו חכמים במטבע הברכה וקבעוהו לעכב בדיעבד.

סימן קפח

נסח ברכה שלישית, ודיני ברכת-המזון בשבת,
והטועה בברכת-המזון

[משנ"ב ס"ק א]

עין לקמן בסימן רטו.

(1) שם (ס"ק ד) ביאר בשם האחרונים, שכיון ששלש הברכות הראשונות הן מדאורייתא, וברכת 'הטוב ומטיב' אינה אלא מדרבנן, יש לענות 'אמן' אחר ברכת 'בונה ירושלים' כדי להראות שיש חילוק בין הברכות הראשונות לברכה האחרונה.

ואפילו אם לא אכל כדי שיעור שביעה, שאז חיובו בברכת המזון הוא מדרבנן בלבד, כתב הפמ"ג (סי' נא משב"ז ס"ק ב) שמ"מ לא פלוג רבנן, וחיוב לענות אמן לאחר ברכת 'בונה ירושלים'.

[משנ"ב ס"ק ו]

דהיא עקר ברכת הארץ, אלא אפילו לענין ברכת ותורה נמי מתזירין אותה⁽⁸⁾.

(8) ולגבי אשה המוציאה אנשים בברכת המזון, כתב בביה"ל לעיל (סי' קפו ס"א ד"ה ומציאות) שהיין דוקא באופן שאכן הזכירה ברכת ותורה.

[משנ"ב ס"ק ח]

כן כתב מגן-אברהם לקמן בסימן קפת סעיף-קטן ח, וענין במה שכתבנו שם בזה בשם שאר אחרונים⁽⁹⁾.

(9) ובביה"ל שם (ס"ו ד"ה לראש), הסיק שדיעו של המג"א צריך עיון גדול למעשה. ואולם באופן שסיים את כל שלש הברכות הראשונות ופתח בברכת 'הטוב והמטיב', התבאר שם שצריך בודאי לחזור לתחילת ברכת המזון.

[שעה"צ ס"ק ח]

דיכול לומר קדם שהתחיל תבט מ'ודים'⁽¹⁰⁾.

(10) לענין מה שהשווה את הזכרת 'ברית ותורה' להזכרת 'יעלה ויבוא', ראה מה שכתב בספר עמק ברכה (עמ' סא) לדון בדבריו.

[ביה"ל ד"ה ברית ותורה]

מכל מקום יצא כדיעבד וידי חזקתו⁽¹¹⁾.

(11) מבואר מדבריו שהאומר לשון שנאמר עליו בש"ס שהוא לשון 'מגונה', יצא כדיעבד, וכתב החזו"א (ארי"ח סי' כח ס"ק ח) שלפי זה מי שחתם בברכת הארץ 'מנחיל ארצות', ובבונה ירושלים 'מושיע ישראל', יצא כדיעבד, שהרי אמרו בגמ' (פסחים מט, ב, על פי

המשך מעמוד קודם

(6) ובמשנ"ב שם כתב, שנחלקו הפוסקים אם הברכות שבברכת המזון מעכבות זו את זו, שיש אומרים שמי שאינו יודע לברך אחת מן הברכות לא יברך כלל, גם אם אינו יכול לקדא לבקי שיוציאו בברכת המזון, ויש אומרים שצריך לברך על כל פנים את הברכה שידוע. ולענין דינא כתב, שאם אכל כדי שביעה, שחייב ברכת המזון שלו הוא מן התורה, יש להחמיר ולברך את הברכה שידוע.

[שעה"צ ס"ק ו]

ותיג לי'דים קטנים פחותים מ' שנה⁽⁷⁾.

(7) וכשמברך ברכת המזון המקוצרת בשבת ויום טוב וראש חודש, כתב הכף החיים (ס"ק ד) שצריך להזכיר אף מעין המאורע, דהיינו ולומר 'ושמחנו ביום השבת הזה', 'זכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה' וכדו'.

היא. ואף שהיה מקום לומר שכשברך 'בורא נפשות' יצא ידי חובת ברכה ראשונה של ברכת המזון, שהרי הזכיר שם ומלכות וענין הברכה, מ"מ כיון שמבואר לקמן (סי' רב ס"ק נה) שברכת 'מעין שלש' וברכת 'בורא נפשות' אינן פטורות זו את זו, כל שכן שאין ברכת 'בורא נפשות' פוטרת את ברכת המזון.

(5) ובשעה"צ לקמן (סי' ריג ס"ק ב) כתב, שהמחבר כאן סתם כדעה הראשונה, שדיעבד אין החתימה מעכבת. אולם כתב להעיר, שמדברי השו"ע שם (ס"ג) שכתב שאין השומע יוצא ידי חובתו אלא אם כן שמע את הברכה מתחילתה ועד סופה, משמע שגם חתימת הברכה היא לעיכובא, וראה שם שנשאר בזה בצריך עיון קטן.

[שעה"צ ס"ק ז]

עין לקמן בסימן קצד סעיף-קטן יג ובשער-הצניץ שם⁽⁶⁾.

הלכות ברכת המזון סימן קפח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ב]

רק ימתינ קצת אחר תבית 'ירושלים' ואחר-כך לאמר אמן.

(2) אך אם שהה לאחר הברכה יותר מכדי דיבור, כתב לעיל (סי' קכד ס"ק לז) שהיא אמן יתומה, ולכן צריכים להיזהר שלא יהיה ההפסק יותר מכדי דיבור.

[משנ"ב ס"ק ו]

לא קפדינן בנה ואומרים אותה כמו שהיא מסדרת בהפלת שמונה-עשרה, לכן אין למחות ביד הפוגעין בנה.

(3) ולגבי ראש השנה, כתב המטה אפרים (סי' תקפג אלף למטה ס"ק ב) שאף אלו המדלגים על תיבת 'מלך' בכל השנה, מימ בראש השנה יאמרו, כיון שכל עיקרי התפילות והברכות ביום זה מיוסדים על כבוד מלכותו ויתברך.

[משנ"ב ס"ק ז]

או בנמנו.

(4) ובבית האבל, כתב השריע (י"ד סי' שעט ס"ב) שיש מוספים בברכה השלישית נחם ה' אלקינו את אבלי ירושלים וכו' בא"י מנחם ציון בבנין ירושלים, וכן מודפס בסידורים לבני עדות המזרח. מאידך, ראה באר הגולה (י"ד סי') שכתב [לגבי נוסח ברכה רביעית בבית האבל המחבר בש"ע שם ס"א] שאין נהגים לשנות הנוסח בברכת המזון בבית האבל, משום שנוקטים בדברי התוס' (כתובות ת' ב ד"ה כי) שברכת אבלים אינה אלא בעשרה, וכן כתב הגשר החיים (פ"כ סי' ב אות יג), וראה בלקוטי מהרי"ח (סדר ברכת המזון עמ' קכב, ב). וראה מה שכתבנו לקמן סי' קפט ס"ק ו.

[משנ"ב ס"ק ט]

נעשה להם פטפט ברכה ואין בנה משום שא"ל צרכיו בשבת.

(5) ומטעם זה, כתב הקצות השלחן (סי' מז בדה"ש ס"ק כא) שאף שהמנהג לאחז את הכוס רק עד 'אל יחסרנו', מימ ראוי לאחזה גם באמירת 'הרחמך וכו', כיון שנוסח זה הוא מטופס ברכת המזון, וכתבו השערי תשובה (סי' קצ ס"ק ג, בשם החכם צבי) והקפ החיים (סי' קפג ס"ק יט) שיאחזנה עד אחרי ברכת 'בורא פרי הגפן', וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה על סי' קצ) שמנהגו לאחז את הכוס עד ברכת 'בורא פרי הגפן' [חנן מבטעודה שלישית, משום שאינו שותה ממנה עד לאחר הבדלה].

וכן לענין ברכת האורח, כתב הברכי יוסף (שירי ברכה ס"ק א) שהמנהג הפשוט הוא שגם בשבת מברך האורח את בעל הבית, וכמעשה בחול, שהרי כל זה מטופס ברכת המזון הוא.

[משנ"ב ס"ק יא]

ועין במעשה רב.

(6) שכתב (אות פז) שסיום הברכה השלישית הוא 'בונה ירושלים אמן'.

[משנ"ב ס"ק יג]

אין קא לן בכל מקום: תדיר קודם, ובדיעבד אם תהליך, בודאי יצא.

(7) וכן כתב לקמן (סי' רפז ס"ק יא), שדין 'תדיר קודם' אינו אלא למצה לכתחילה, אך לא לעיכובא.

ומי שהתחיל לומר 'יעלה ויבא' ונזכר שעדיין לא אמר 'רצה', כתב בשו"ת שאגת אריה (סי' ב) שיפסיק ויקדים לומר 'רצה' ולאחר מכן יחזור ויאמר 'יעלה ויבא'. וביאר הקצות השלחן (סי' מז בדה"ש ס"ק יג) שאף לדבריו יש להפסיק רק אם עדיין לא אמר 'ביום ראש החדש הזה', אבל לאחר שאמר כן הרי יצא ידי חובת הזכרת המאורע, וכבר הקדים הזכרה זו להזכרת שבת, ומה תועלת תהיה לו אם יפסיק עכשיו.

ולגבי קריאת התורה בראש חודש סבת, כתב השריע לקמן (סי' תרפד

סי', וראה משניב שם סי' ו) שצריך לקרוא בפרשת ראש חודש לפני הקריאה של חנוכה, משום שתדיר קדם, ואם טעה והתחיל לקרוא בשל חנוכה, צריך להפסיק ולקרוא בשל ראש חודש. אמנם, במשניב שם (סי' ו) ובביה"ל שם (ד"ה ואם טעה) כתבו בשם ה"י שאינו צריך להפסיק ויכול להמשיך לקרוא בשל חנוכה [ולכאורה לדעת המשניב, גם כאן בברכת המזון ננקוט כן שיניים לומר 'יעלה ויבא'], ובספר בירור הלכה (תנינא סי' קפד עמ' שסא, וסי' תרפד עמ' שעג) כתב, שמשמעות דברי החזו"א בדברי המשניב בה"ל חנוכה [והביא שכן דעת רבים מן הפוסקים], שאם התחיל 'יעלה ויבא' לא יפסיק, אלא יגמור 'יעלה ויבא' תחילה ולאחר מכן יאמר 'רצה'.

[משנ"ב ס"ק טז]

ולא תזכיר של שבת. ואפילו אם ספק לו אם תזכיר או לא, תלין דמסתמא בודאי לא תזכיר.

(8) ואם בטעות אמר 'רצה' וכדו' ביום שאין צריך לאומרו, כתב הקצות השלחן (סי' מז בדה"ש ס"ק כה) שאם כבר סיים את הברכה אינו צריך לחזור, ומשיך ממקום שהפסיק.

ואם אחר שסיים 'יעלה ויבא' טעה והמשיך 'ותחזינה' ככתפילת שמו"ע [והוא הדין אם אחרי 'על הנסים' המשיך 'יעל כולם יתברך'] כתב הקצות השלחן (שם סי' ב) שיחזור ממקום שטעה ויאמר כהוגן, ואם כבר אמר 'ברוך אתה ה' וכוונתו היתה לחתום בחתימה שבתפילת שמונה עשרה, כתב שם (בדה"ש ס"ק כד) שלא יתקן לחתימה של ברכת המזון, אלא יאמר 'למדני חקך' כדין המברך ברכה לבטלה.

(9) וביתר ביאור כתב לקמן (סי' תכב ס"ק ו), שאנו תולים שמן הסתם בירך כמו שרגיל בכל יום, דהיינו בלא 'יעלה ויבא'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' יח אות ב) ביאר, שאדם נמשך אחר רגילותו אפילו בשבת, ומסתבר ששכח לומר 'יעלה ויבא', ולא אמרין שאימת שבת עליו, עיין שם.

וזקא אם נתעורר לו הספק מיד לאחר הברכה, אולם אם ברור לו שהיה בדעתו וזך כדי הברכה להזכיר מעין המאורע, ורק לאחר זמן רב נפל ספק בליבו אם הזכירו, כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לח) ולקמן (סי' תכב ס"ק ו) לענין תפילה, שאינו צריך לחזור.

ואם העיד קטן בפניו ששמע שהזכיר מעין המאורע, דעת הגרש"ז אויערבך (ששי"כ פני' ה' ו) שיכול לסמוך על עדותו, כיון שאין זו עדות אלא גילוי מילתא בעלמא, הרי החזקה שבידו כפי רגילותו אינה חזקה גמורה. [וראה בעין זה לענין תפילה לעיל סי' קיד ס"ק לח]. אכן, ראה בשלמי תודה (סוכות עמ' שט) מה שהביא בזה.

ושנים המכחישים זה את זה, שאחד אומר שהזכיר והשני אומר שלא הזכיר, כתב הגרש"ז אויערבך (ששי"כ ח"ג פני' ז) שאין אומרים שמסתמא אמר כפי שהוא רגיל, אלא הרי זה ככל ספק דרבנן שהולכים בו לקולא.

[משנ"ב ס"ק יז]

אומר ברוך אתה וכו'.

(10) ואף ששניה השריע בנוסח הברכה, שבשבת ובראש חודש הנוסח הוא 'שנתן' וביום טוב 'אשר נתן', כתב המאמר מרדכי (ס"ק ט) שלא כתב כן בדקא, ויכול לומר 'שנתן' או 'אשר נתן'.

[ביה"ל ד"ה שנתן שבתות למנוחה]

ולענין דפתי' יש לעין בנה טובא.

(11) ובשוב קשיה זו כתב הערוך השלחן (סי' יד), שכיון שהכמים תיקנו לומר 'יעלה ויבא' או 'רצה' בתוך הברכה, דין ברכה עליהם וכאילו נאמרים בשם ומלכות, ואם כן אין לאומרם לאחר הברכה, שבאופן זה אינם נאמרים בשם ומלכות, וכעין זה ביאר הגרש"ז אויערבך (ששי"כ פני' ה' טו).

הלכות ברכת המזון סימן קפח

באר הגולה

ג שם מח ד קורדי
קשם התוספות ורמבם
והרשב"א
ה שם המרא בשורש
רש"י התוספות ו סט
וקמ"ג א שם במקרא
סט

טעמא: ג יצריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד, ואין להזכיר בה (ג) שום מלכות אחר.
(ד) והאומר 'ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך' טועה, שאין להשוות מלכותך דארעא עם מלכותך דשמיא.
וכן אין לומר בה (ה) 'אבינו מלכנו': הגה ניש אומרים דאף בשאומר 'יעלה ויבוא' לא יסיים 'מלך חנוך ורחום' אלא
יולג מלת 'מלך' (אבותיהם), וסבא נכונה היא, (ו) אכל לא ראיתי (ב) נוהגין כן: ד' נסח ברכה זו פותח בה 'רחם ה'
אלהינו' (ז) או 'נחמנו ה' אלהינו', (ח) וחותם בה 'בונה ירושלים' או 'מנחם ציון בבנין ירושלים'.
(ט) ואין לשנות הנסח משבת לחל, דבין בשבת בין בחל אומר (י) בסתא אחת: הגה [*] ויש אומרים (יא) דאומרים
'בונה ברחמי ירושלים', (כן נוהגין (מרדכי סוף ברכות): ה' ר' בשבת (יב) אומר בה 'רצה והחליצנו', ובראשית
יום-טוב וחלו של מועד אומר 'יעלה ויבוא'. ואם חל אחד מהם בשבת, אומר 'רצה והחליצנו'
(יג) ואחר-כך 'יעלה ויבוא'; ואינו מזכיר של שבת (יד) ב'יעלה ויבוא' ולא של יום-טוב וחלו של מועד
וראשית-היום (טו) ב'רצה והחליצנו': ו טענה (טז) ולא הזכיר של שבת, (יז) *אומר 'ברוך אתה ה' אלהינו
מלך העולם * שנתן שבתות (צ) למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולזכרית, ברוך אתה ה' מקדש השבת'.

שערי תשובה

באר היטב

[*] ויש אומרים דאומרים כו'. ענין בשבת-קמנים, וענין בב'י שכתב משום

(ב) נוהגים כן. ואין למחות ביד הנוהגין כן, מ"א: (צ) למנוחה. ומי שאינו

באור הלכה

משנה ברורה

* אומר ברוך אתה ה'. אף-על-פי שאם היה מוכרח במקומו לא היה נשחט
ברכה בשם ומלכות, הינו משום שכתבנו מוכרח בברכה הסמוכה
וחי היא נכללת בברכה שיש בה שם ומלכות בפתיחה ופתיחה, ופתיחת
ותחימת הראשונה נכללת בלל, אכל בין ששים 'בונה ירושלים' ואומרה ברכה
בפני עצמה לא הרי סמוכה להברכה בין שאינה אלא אקראי בעלמא [מבין]:
* שנתן שבתות למנוחה. ענין במשנה ברורה מה שכתבנו בשם הש"י לענין אם
אין יודע נסח ברכה זו וכו'. ולעניות דעמי יש לענין בזה טעם (א), לפי מה שפסק
השולחן-ערוך לעיל בסימן קיד סעיף ו דאם שכתב לומר 'משיח ברוך' ונזכר עד
שלא התחיל אפ"ה קודש דאומר 'משיח ברוך', והוא הדין לענין 'יעלה ויבוא'
לשנוע קודם שהתחיל 'מודים', ויבדל קודם בסימן חכב סעיף א, והשעם בכל זה
משום דבין שלא התחיל צדן ברכה אחרת לא נקרא צדן סיים ברכה, אס"ן
הכא נמי בענינו: וחי דחקנו וכו' לבחולת לומר נסח ברכה שנתן שבתות וכו'
דחיי צדן טפי, בכתבנו מעתה, אכל היכא דאינו יודע הנסח למה לא יאמר
כאן 'רצה' כשהוא שבת או 'יעלה ויבוא' כשהוא יום-טוב כיון שלא התחיל
צדן ברכה שאחרת, ויבדל קודם בברכת ירחם, דמי ואם תמצא לחל ולומר
דלענין ברכת-המזון שאני, דחשבי רבנן סיים ברכה מפנין שגמר ברכת 'בונה
ירושלים', ואפ"ל הכי נכא דהוא מברך בשביל מציון המקדש ברכה מיוחדת הקלו
ולא הסריחו לחזור לראש מעתה, כל זמן שלא התחיל ברכת 'יטוב והמטיב', זה
אילו, דהא הביאו ראיה לדגם תפ"ל מענינו דמתי תקנה קודם שהתחיל 'יטוב
והמטיב', אלמא דלא חשיב סיים ברכה קודם שהתחיל ברכה שאחרת, ואם
באת לרחק לחלוק כמו שכתבנו אין מקור לדגם. איברא, דידן זה דשלחן-ערוך
תפ"ל בסימן קיד וילקמן בסימן חכב לאר מלתא בררא היא, דכמה ראשונים
פליגי על זה, ענין שם לעיל בבאור הלכה, ומכל מקום לפי דעת השולחן-ערוך

התורה, ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום בטוח מלאכת בעל-הבית,
אכל עקשו שגם הפועלים מכרכים ארבע ברכות, כמו שכתבנו בסימן
קצא, אין לחש לזה. ולפי טעם זה, בין ששם ברוך בזמן ויבין ששם ברוך
ביחודי, יכול לענות אמן בקול רם, וכמדה שכן המנהג. (ב) לא
יאמר 'בונה ירושלים' אמן' בנשימה אחת, רק ימחין קצת אחר תבת
'ירושלים' ואחר-כך יאמר אמן, כדי שלא יהא משמע שגם האמן
מסיים הברכה הוא: ג (ג) שום מלכות אחר. הינו, כגון הא
דמסיים המתברר לקמה: (ד) והאומר וכו'. צריך לומר 'לכן האומר',
וכן הוא בשור: (ה) 'אבינו מלכנו'. אלא יאמר 'אבינו רענו'; ואף-
על-גב דאינו אומר בידו ממש עם מלכות בית דוד, מכל מקום כיון
דבית דוד הוא, לאו ארעא ארעא לאדבורי מלכותא דשמיא אצל
מלכותא דבשר ודם: (ו) אכל לא ראיתי וכו'. (ג) והאחרונים כתבו
טעם לזה: כיון דענין בפני עצמו לגמרי הוא, לא קפדין בזה
אומרים אותה כמו שהיא מסדרת בתפלת שמונה-עשרה, לכן אין
למחות ביד הנוהגין כן: ד' (ז) או 'נחמנו ה' אלהינו
בירושלים' צריך ויבדל ממש בברכה ובמלכות בית דוד משיחך
ובבית הגדול והקדוש וכו': (ח) וחותם בה וכו' או מנחם. מלשון
זה משמע שאף אם פתח ב'רחם' מתר לחתם ב'מנחם', ואף שאין
הפתיחה מציון הפתיחה ממש, לית לן בה, דעל-כפ"פ פנים הענין אחר.
(ו) אכל יש מאחרונים שמתמירין בזה וסוכרין דצריך להיות מציון
הפתיחה ממש: (ט) ואין לשנות וכו'. רצה לומר, דאם אומר בחל

'רחם' יאמר בשבת גס"ן 'רחם'. (ס) ואף-על-גב דאסור לתבוע צרכיו בשבת, הכא שאני, דטפס ברכה כן היא תמיד. (י) וגם כל 'הרחמן' יכול
לומר בשבת אף-על-פי שאין משפס הברכה שתקנו חכמים, שפנין שנתנו הפל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת-המזון, נעשה להם טפס
ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשבת: (י) גסחא אחת. והג"ר פתב שהעקר בהרי"ף, שכתב יאמר 'רחם נא' במנהגו ובשבת יאמר
'נחמנו' וכו' ומסיים 'מנחם' וכו'. וכן יש עוד (י) כמה ראשונים שסוכרין כן: (יא) דאומרים בונה ברחמי וכו'. משום (כ) דכתיב "שבת
לירושלים ברחמים" וגו'. (ט) וגם מאחר שהתחיל בהחלת הברכה ב'רחם' מסיים נמי ברחמים כדי שיהיה הפתיחה מציון הפתיחה ממש, ומכל
מקום לכלי עלמא אין מעבב כלל, וענין במעשה-רב: (יב) אומר בה. לפי שהזכרה זו וכן 'יעלה ויבוא' הם בקשת רחמים, קבועים בברכה
'בונה ירושלים' שהיא גס"ן בקשת רחמים, ולא בברכה הארץ שהיא הודאה; (י) ואם הזכירם בברכה הארץ לא יצא וצריך לחזור ולהזכיר
'בונה ירושלים': (יג) ואחר-כך 'יעלה ויבוא'. מפני ששבת הוא תדיר, ומקרא לן בכל מקום: תדיר קודם, ויבדל עבד אם החליף, בודאי יצא: (יד)
(יד) ב'יעלה ויבוא'. דהא כבר הזכיר שבת ב'רצה', (יא) ולמה יחזור ויזכירנו: (טו) ב'רצה והחליצנו'. דהא תקנו על זה נסח בפני עצמו
'יעלה ויבוא', ולמה יכפילוהו פעמים: ו (טז) ולא הזכיר של שבת. ואפ"ל אם ספק לו אם הזכיר או לא, (יז) תלינן דמסתמא בודאי לא
הזכיר: (יז) אומר ברוך אתה וכו' (יט). ואם אינו יודע נסח ברכה זו, חזרו לראש, ואם יודע ההתחלה והסיום, אף שאינו יודע שאר הנסח

שער הציון

(ב) פרימגרים בשם רש"י: (ג) מגיד אברהם ואלה רבה, וכן הוא דעת הש"י: (ד) הלכות ועל-תמיד, וענין בברכה-תמידות שחולק על זה: (ה) בית-
יוסף: (ו) בשם שבל-לקט ודברי-משה בשם אור ורד: (ז) ר"ח המוכב באור ורד והאשכול והריא"ו והרומם, וענין בהר"א שכתב גס"ן
דבחימה על-כפ"פ צריך לסים בשבת פתיחה ובהל ב'בונה ירושלים', אלא דבפתיחה אפשר דבין בחל ויבין בשבת יכול לפתח ב'נחמנו', ענין שם:
(ח) ענין בבית-יוסף: (ט) עטרת-זקנים. וענין בנסח ברכת-המזון של הרמב"ם ששם פתח גס"ן 'ברחמים': (י) מגיד אברהם ורש"א וכן פתח בהר"א בפה"ג
וכמו שכתב באליה רבה: (יא) בית-יוסף: (יב) כן מוכח לפי מה שפסק המגיד אברהם והש"י והרבה אחרונים לקמן בסימן חכב לענין 'יעלה ויבוא', ולא
בהר"א שם, והוא הדין הכא, ובפרט לפי מה שפסקו שם בבית-יוסף דהירושלמי מורי לענין ברכת-המזון, וכן הוא דעת הגר"א שם בהקדמה, עיי"ש,
אס"ן הרי מוכח שם בהירושלמי [פסק שלשה שאכלו הלכה ד] בהר"א דלענין ברכת-המזון דשבת אפילו ספק חזר, וכמו שכתב הפרי-מגרים בסימן חכב

